

Dilshodjon SIDDIQOV,
NamDPI mustaqil izlanuvchisi
E-mail: dilshodbek@gmail.com 80

PhD A.To 'xtamirzayev taqrizi asosida

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC CULTURE OF FUTURE EDUCATORS THROUGH LOCAL HISTORY MUSEUMS

Annotation

This article presents issues of the development of aesthetic culture of future educators through local history museums, the importance of pedagogical influence on the level of aesthetic interest in students, interesting facts about hexagonistic museums, recommendations on the formation of aesthetic sense and the attitude of the individual to give an aesthetic assessment of an object or phenomenon.

Key words: Aesthetic culture, aesthetic perception, beauty laws, aesthetic skills, Museum of local lore, aesthetic interest, aesthetic need, museum, monument, works of art, worldview.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ СРЕДСТВАМИ КРАЕВЕДЧЕСКИХ МУЗЕЕВ

Аннотация

В данной статье рассмотрены вопросы развития эстетической культуры будущих педагогов через краеведческие музеи, значение педагогического воздействия на уровень эстетического интереса учащихся, интересные сведения об краеведческих музеях, даны рекомендации по формированию эстетического чувства и отношения человека к предмету или явлению с эстетической оценкой.

Ключевые слова: Эстетическая культура, эстетическое восприятие, законы красоты, эстетическое умение, краеведческий музей, эстетический интерес, эстетическая потребность, музей, памятник, произведение искусства, мировоззрение.

BO'LAJAK PEDAGOGLARNING O'LKASHUNOSLIK MUZEYLARI VOSITASIDA ESTETIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo'lajak pedagoglarning o'lkashunoslik muzeylari vositasida estetik madaniyatini rivojlantirish masalalari, talabalardagi estetik qiziqish darajasiga pedagogik ta'sirning ahamiyati, o'lkashunoslik muzeylari haqida qiziqarli ma'lumotlar, estetik tuyg'u va shaxsning buyum yoki hodisaga estetik baho berish munosabatini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Estetik madaniyat, estetik idrok, go'zallik qonunlari, estetik ko'nikma, o'lkashunoslik muzeyi, estetik qiziqish, estetik ehtiyoj, muzey, yodgorlik, san'at asarlari, dunyoqarash.

Kirish. Mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak pedagoglarda estetik dunyoqarashni rivojlantirish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Jahonda sivilizatsiyaning rivojlanib borishi jamiyat tizimida estetik idrok, bilim, mulohazalar, baho, ideal, xis-tuyg'u, qiziqish, ehtiyoj va estetik faoliyatga e'tibor shu darajada ortmoqda bu esa talabalarga bilim berishda estetik did birligi, uni estetik faol bo'lishga, o'z faoliyatini namoyon qilishga tayyorlash vazifalari belgilanmoqda. Bu esa talabalarda asta-sekin tevarak-atrofni go'zallik qonunlari asosida o'zgartirishga, go'zallik yaratishga harakat qiladi, chunki inson go'zallikni nafaqat mushohada etadi, balki uni yaratadi ham. Aynan shuning uchun ham hozirgi kunda bo'lajak pedagoglarda estetik dunyoqarashni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zero, estetik jihatdan tarbiyalangan odam hayotni go'zal qilishga intiladi, estetik tomondan faol bo'ladi. Uning estetik faolligi hayotda go'zallik yaratishda egallangan estetik ko'nikmalarida: chiroyli, bejirim kiyinishda, madaniy muomalasida, o'zini tuta bilishida, oila va ishda estetik muhimi yaratishda namoyon bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bo'lajak pedagoglarda o'lkashunoslik vositasida estetik dunyoqarashni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan masalalar yuzasidan R.Almeyerovning "Бухара-город-музей" nomli qo'llanmasi, A. Boltayevning Buxoro o'lkashunoslik muayening shakllanishi va dastlabki faoliyati bo'yicha ilgari surgan fikr-mulohazalari, shuningdek, Buxorodagi birinchi muzey, bir ensilopediya tarixidan tarixiy tadqiqotlar o'tkazish bo'yicha tadqiqot ishlari olib borishgan, ular o'lkashunoslik muzeylarini tashkil etish va ahamiyati boyicha ilg'or go'yalari bilan o'ziga xos xissa qo'shishgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Bo'lajak pedagoglarda o'lkashunoslik muzeylari vositasida estetik madaniyatini

rivojlantirishda ularni estetik faoliyatiga, voqelik va san'at asarlarini estetik jihatdan ifodalashda ko'rinadi. Estetik qiziqishning asosiy belgilari talabalarda estetik faoliyatga intilishi, o'zi yoqtirgan san'at asarlarini yig'ib, to'plab borishi, ularni takror-takror o'qib, idrok etishi, ular haqida fikr bildirishga intilishi, boshqalarning shu masalaga doir fikrini bilishga qiziqish, muayyan san'atkor, janr, yunalish kabilarni afzal ko'rishda namoyon bo'luvchi, tanlash hususiyatining mavjudligi bilan ifodalanadi. Masalan: talabalar o'zlarini qiziqitirgan san'at ustasining rasmlarini, asarlarini to'playdilar, qayta-qayta o'qib chiqadilar. Bo'lajak pedagoglarda o'lkashunoslik muzeylari vositasida estetik madaniyatini rivojlantirishda ularning estetik qiziqishlarining kengligi, chuqurligi, barqaror yoki beqarorligi bilan ajralib turadilar. Bu ularning faolligi darajalarini va atrof hayotga estetik hamda amaliy munosabatlarida namoyon bo'ladi.

Talabalardagi estetik qiziqish darajasi pedagogik ta'sir natijasida yuqoriga ko'tarilishi yoki susayishi ham mumkin. Estetik qiziqishlar talabada estetik ehtiyojni tug'ilishiga sabab bo'ladi.

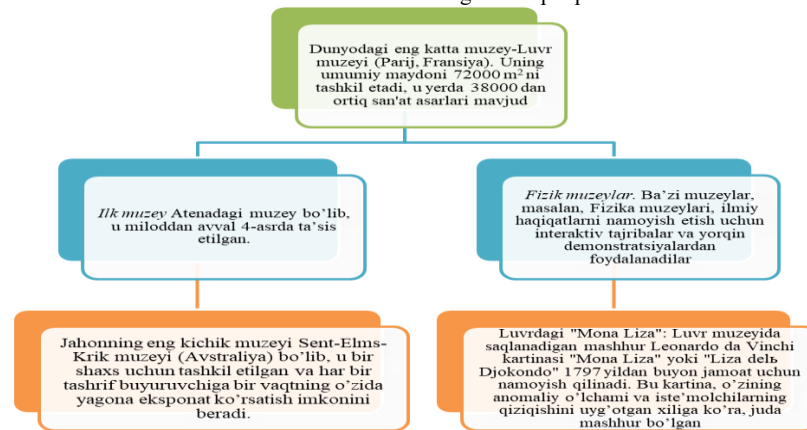
Bo'lajak pedagoglarda o'lkashunoslik muzeylari vositasida estetik madaniyatini rivojlantirishda uning shaxsiy va ijtimoiy hususiyatlarining qo'shilishi natijasida hosil bo'ladigan murakkab hodisadir. Did o'z tabiatiga ko'ra faqat shaxsga oid ammo shaxs ijtimoiy munosabatlar majmui bo'lganligi uchun, u estetik baholash mezonini bo'lib xizmat qiluvchi ham subyektiv, ham obyektiv me'yorlarni o'zida birlashtiradi. Estetik did obyektiv estetik o'lchovdir, go'zallik va xunuklikka, ko'tarinkilik va tubanlikka baho berishni sub'ektiv egallaganlikda ifodalanadi. Baho, buyum yoki hodisaning estetik mohiyatini egallash jarayoniga taalluqli bo'lib, did esa shaxsning buyum yoki hodisaga nisbatan estetik munosabat bildirish turida ifodalanadi.

Estetik did estetik axborotlar oqimi, estetik va ahloqiy normalar yig'indisi orqali shakllanadi va shaxsning buyum, hodisalarga estetik baho berishda yaqqol namoyon bo'ladi.

Estetik tuyg'u bu shaxsning buyum yoki hodisaga estetik baho berish munosabatini sub'ektiv boshdan kechirishdir. Estetik tuyg'u talabaning mazkur buyumning shakli, rangi va mazmunidan ma'naviy lazzatlanishda yoki aksincha nafratlanishda ifodalanadi. estetik xis-tuyg'u inson aql-zakovatiga ko'ra mazmunli, murakkab, chuqur va xilma-xil bo'ladi. Estetik xis-tuyg'u, chuqur va barqaror estetik qiziqishlarni hosil qilishi mumkin.

Bo'lajak pedagoglarning o'lkashunoslik muzeylari vositasida estetik madaniyatini rivojlantirish, nafaqat san'atni o'rgatish, balki pedagogik psixologiya nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon, pedagoglarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga yordam berish bilan birga ularning tasavvurlari, kreativliklari va estetik hissiyotlari shakllantiradi.

Muzeylar tarix va madaniyatga oid bevosita ma'lumotlar, san'at asarlari, arxeologik yodgorliklar, fan va texnika sohasidagi yangiliklar va boshqalarni saqlash va namoyish qilish maqsadida tashkil etilgan muassasalar hisoblanadi. Misol tariqasida muzeylar to'g'risida qiziqarli ma'lumotlar keltiriladi (1-rasm).

1-rasm. Muzey haqida qiziqarli faktlar

Muzeylar nafaqat madaniy merosni saqlash, balki ilmiy tadqiqotlar olib borishga ham yordam beradi. Masalan, arxeologiya va antropologiya sohalarida muzeylar mutaxassislarga o'rganish va tadqiqotlarni amalga oshirish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Muzeylar va davlat siyosati. Muhim madaniy yodgorliklar va muzeylar davlatlar uchun, ularning tarixini yoritish va milliy g'ururni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Pedagogik psixologik jihatlar orqali bo'lajak pedagoglarning estetik madaniyatini rivojlantirishda bir nechta muhim omillarni hisobga olish lozim. Quyida bu jarayonning asosiy pedagogik-psixologik xususiyatlari keltirilgan:

Emotsional rivojlanish va estetik sezgirlik. Bo'lajak pedagoglarning estetik madaniyatini rivojlantirishda emotsional rivojlanish va estetik sezgirlik muhim o'rin tutadi. O'lkashunoslik muzeylari orqali pedagoglar turli san'at asarlarini ko'rib, ularni tasavvur qilish, estetik qadriyatlarini anglash orqali o'zlarining ichki dunyosini boyitadilar. Bu jarayon ularning emotsional salohiyatini oshirishga, san'atni idrok etish va unga nisbatan ijobiy munosabat bildirishga yordam beradi. Masalan, o'lkashunoslik muzeylarida san'at asarlari orqali pedagoglar o'zlarida estetik sezgirlikni shakllantiradilar. Bo'lajak pedagoglar Repinning "Ivan IVning o'g'li" asarini ko'rib, rasmda tasvirlangan qahramonning hissiyotlarini his qilishlari va buni o'quvchilarga qanday etkazish mumkinligini o'rganadilar.

Estetik hissiyotlarning shakllanishi. Pedagogik psixologiyada estetik hissiyotlarning shakllanishi bo'lajak pedagoglarning san'atni idrok etish, unga baho berish va undan ta'sirlanish qobiliyatini rivojlantiradi. O'lkashunoslik muzeylarida san'at asarlarini o'rganish orqali pedagoglar san'atning nafaqat tashqi ko'rinishi, balki uning ichki mazmunini va g'oyasini tushunishadi. Bu esa ularning o'quvchilarga estetik madaniyatni shakllantirishdagi imkoniyatlarini kengaytiradi. Misol uchun Vincent van Goghning "Yulduzli tuni" asarini ko'rib, pedagoglar uning badiiy shakllarini, ranglarning tuzilishini va ular orqali ifodalangan his-tuyg'ularni tahlil qilishadi. Bu o'qituvchilarning san'atga estetik hissiyotlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kreativlikni rivojlantirish. Estetik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha pedagogik jarayon pedagoglarning kreativ fikrlashini va tasavvurni rivojlantirishga yordam beradi. O'lkashunoslik muzeylarida pedagoglar san'at asarlarini ko'rganlaridan so'ng, yangi pedagogik yondashuvlar, darslarning estetik shakllarini ishlab chiqishda foydalanishadi. Shuningdek,

pedagoglar o'quvchilarga estetik madaniyatni o'rgatishda o'z kreativ imkoniyatlarini qo'llashadi.

Vaziyatni o'zgartirish va moslashuvchanlik. San'at asarlarini tahlil qilish, pedagoglarning vaziyatni o'zgartirishga va shunga moslashishga bo'lgan qobiliyatini rivojlantiradi. O'lkashunoslik muzeylarida o'rganilgan san'at asarlari pedagoglarni yangi sharoitlarga, yangi pedagogik yondashuvlarga moslashishga undaydi. Bu jarayon, pedagoglarning o'quvchilarni turli xil estetik vaziyatlarda rivojlantirishdagi moslashuvchanliklarini oshiradi. Pablo Picassoning kubizm asarlari pedagoglarga real hayotdagi turli ko'rinishlarni va ijtimoiy vaziyatlarni san'at orqali qanday tasvirlashni tushuntirishda yordam beradi. Pedagoglar san'atdagi ko'plab qarama-qarshiliklarni tushunib, shunday turli yondashuvlarni darslarga qo'llashni o'rganadilar.

Pedagogik interaktivlik va ta'sirchanlik. San'at asarlari pedagoglarning o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish va ularning fikrlarini rivojlantirishda yordam beradi. O'lkashunoslik muzeylarida bo'lajak pedagoglar san'at asarlaridan foydalangan holda darslarni interaktiv ravishda o'tkazishni o'rganadilar. Bunday darslar o'quvchilarda san'atga nisbatan chuqurroq fikrlashni, baholashni va yaratishni o'rgatadi.

O'zlikni anglash va shaxsiy o'sish. Muzeylari pedagoglarning o'z shaxsini anglashiga va o'z ichki dunyosini o'rganishiga yordam beradi. O'quvchilarni estetik jihatdan rivojlantirishda pedagogning shaxsiy tajribasi, hissiyotlari va o'zini anglash jarayoni muhim o'rin tutadi. Pedagoglar o'zlariga ta'sir ko'rsatgan san'at asarlaridan o'z dunyoqarashlarini shakllantiradilar va buni o'quvchilarga ham etkazishga harakat qiladilar.

Jamoaviy va individual ta'sir. Estetik madaniyatni rivojlantirishda bo'lajak pedagoglarning o'zaro hamkorlikda ishlash, guruh bo'lib ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish ham katta ahamiyatga ega. O'lkashunoslik muzeylarida o'rganiladigan san'at asarlari, pedagoglarga jamoa sifatida ishlashni o'rganish va bu orqali o'zaro fikr almashish, yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Pedagoglar, o'lkashunoslik muzeylarida birgalikda ishlash orqali san'at asarlarini tahlil qilishda o'z fikrlarini erkin ifodalashga o'rgatadilar. Bo'lajak pedagoglarning o'lkashunoslik muzeylari orqali estetik madaniyatini rivojlantirish jarayonida pedagogik psixologik xususiyatlarning roli katta. Emotsional rivojlanish, estetik sezgirlik, kreativlik, vaziyatga moslashuvchanlik, ta'sirchanlik, o'zlikni anglash va shaxsiy o'sish kabi omillar pedagoglarning estetik dunyoqarashini

shakllantirishda muhim o'rin tutadi. O'lkashunoslik muzeylari pedagoglarga san'at va madaniyat orqali nafaqat estetik, balki psixologik jihatdan ham boyish imkoniyatini yaratadi. Bu esa pedagoglarning o'quvchilarga estetik madaniyatni o'rgatish va rivojlantirishdagi samaradorligini oshiradi.

Bo'lajak pedagoglarning o'lkashunoslik muzeylari vositasida estetik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik psixologik xususiyatlarini quyidagi jihatlarida ham o'z aksini topadi:

Motivatsiya va ilhomlantirish orqali san'at asarlari pedagoglarning shaxsiy motivatsiyasini va o'z o'quvchilarini ilhomlantirish qobiliyatini oshiradi. O'lkashunoslik muzeylari orqali bo'lajak pedagoglar san'atning ijobiy ta'sirini his qilishadi va o'z o'quvchilariga san'atni o'rganish va unga nisbatan qiziqish uyg'otishning turli yo'llarini topadilar. San'atning estetik qadriyatlarini tushunish va baholash pedagogning o'quvchilarga ko'rsatgan motivatsiyasini yanada kuchaytiradi.

Ijtimoiy va madaniy ongni shakllantirish asosida o'lkashunoslik muzeylari orqali pedagoglar o'quvchilarga jamiyat va madaniyatning turli jihatlarini o'rgatishning yangi usullarini o'zlashtiradilar. San'at va madaniyatning o'zaro bog'liqligini tushunish, bo'lajak pedagoglarning jamiyatda, xalqlarda va madaniyatda bo'layotgan o'zgarishlarni tushinishida muhimdir. Muzeyda o'rganilgan asarlarning psixologik tahlili pedagogning o'quvchilarni ijtimoiy qadriyatlar va madaniy xulq-atvorlarni hurmat qilishga, estetik madaniyatni qadrlashga yo'naltirish imkoniyatini yaratib, turli milliy madaniyatlarni ifodalovchi san'at asarlari orqali pedagoglar o'quvchilarga turli xalqlarni va ularning madaniy meroslarini tushuntiradilar.

Badiiy tasavvurni rivojlantirishda asarlarni o'rganish va tahlil qilish orqali pedagoglar badiiy tasavvurini rivojlantiradilar. Bu o'z navbatida, o'quvchilarga san'atning asosiy elementlarini tushuntirishda yordam beradi. O'lkashunoslik muzeylari orqali o'quvchilar badiiy tafakkurga, san'atning har bir detalini tushinishga va uning ma'nosini idrok etishga o'rgatiladilar. Bu jarayon pedagoglarning san'atni pedagogik jarayonlarda qanday ishlatishni o'rganishlariga muhim vosita bo'la oladi.

Psixologik barqarorlik va estetik samaradorlik pedagogik jarayonlarda nafaqat ijodiy, balki psixologik barqarorlikni ham ta'minlaydi. O'lkashunoslik muzeylarida pedagoglar san'at asarlari orqali o'z ichki his-tuyg'ularini va psixologik holatini yaxshilashga yordam beradigan usullarni o'rganadilar. O'quvchilarni san'at orqali tinchlantirish, ruhiy holatini yaxshilash va estetik samaradorlikni oshirish, o'quv muhitida ijobiy psixologik atmosferani yaratish uchun muhimdir. Muzeylardagi tabiiy va badiiy manzaralarning o'rganilishi,

pedagoglarni o'quvchilarga psixologik muammolarni hal qilishda yordam berish uchun san'atning davolovchi samarasidan foydalanishga o'rgatishlari mumkin. San'at asarlari bilan ishlash pedagoglarga o'quvchilarda estetik baholash ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. O'lkashunoslik muzeylari orqali pedagoglar san'atni tanqidiy tahlil qilish va o'quvchilarni badiiy asarlarga nisbatan estetik baho berishga o'rgatadilar. Bu jarayon pedagoglar uchun o'quvchilarda san'at asarlarini kuzatish, ularning tuzilishini va shakllarini aniqlash, ranglar va kompozitsiyani tahlil qilish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

O'lkashunoslik muzeylari vositasida pedagoglar o'quvchilarni san'at orqali ijtimoiy-emotsional rivojlanishga undashadi. San'at asarlari guruhda ishlash, o'quvchilarga birgalikda fikr almashish va hamkorlikda ishlashga yo'naltiradi. Bu jarayon, bo'lajak pedagoglarning guruh dinamikasi va jamoaviy muhitda ishlash qobiliyatini oshiradi.

Tahlil va natijalar. Bo'lajak pedagoglarda estetik baholash va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda O'lkashunoslik muzeylari vositasida quyidagi natijaga erishish mumkin:

-pedagoglar va o'quvchilarga san'at asarlarini tanqidiy baholash va tahlil qilish imkonini yaratadi;

-pedagogik jarayonda san'at asarlarini ko'rib chiqqach, talabalarga tanqidiy fikrlash, estetik qadriyatlarini tushunish, asarning badiiy qiymatini aniqlashda yordam beradi;

-bu jarayon pedagoglarning o'z fikrlarini ifodalash va boshqa fikrlarni qabul qilishga tayyor bo'lishini, shuningdek, o'quvchilarga tanqidiy va estetik fikr yuritish ko'nikmalarini o'rgatish imkoniyatini yaratadi;

-o'lkashunoslik muzeylarida bo'lajak pedagoglar san'at asarlari orqali hayotiy qadriyatlarini, insoniyat tarixini va jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlarni o'rganadilar. Bu jarayon pedagoglarga o'quvchilarga estetik madaniyatni o'rgatishda hayot va san'at o'rtasidagi bog'liqlikni tushinishga yordam beradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, pedagoglar o'quvchilarga san'atni nafaqat estetik nuqtai nazardan, balki jamiyatda va hayotdagi o'zgarishlar, hodisalar orqali ham tushuntiradilar. O'lkashunoslik muzeylarida pedagoglar o'quvchilarga estetik madaniyatni o'rgatish jarayonida yangi pedagogik usullarni ishlab chiqish va qo'llash imkoniyatini olishadi. San'at asarlari pedagoglarga o'quvchilarning qiziqishini uyg'otish, darslarni yanada interaktiv va samarali qilishda yordam beradi. O'quvchilarga san'atni yaratish va baholash jarayonida amaliy ko'nikmalarni o'rgatish, turli pedagogik yondoshuvlarni qo'llash orqali ularning estetik rivojlanishini ta'minlash mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. O'zbekiston. Toshkent.2022. 212-bet
2. Альмеев Р.В. Бухара – город-музей. – Ташкент: Фан, 1999. – С. 16;
3. Болтаев А.Х. Бухоро ўлкашунослик музейининг шаклланиши ва дастлабки фаолияти //УзМу хабарлари. – Тошкент: 2017 йил. № 5. – Б.33-36.
4. Болтаев А.Х. Бухородаги биринчи музей //Мозийдан садо журнали. Тошкент: 2017 йил 3 сон. – Б.10-11.
5. Болтаев А.Х. Бир экспедиция тарихидан //»Тарихий манбашунослик,
6. тарихнавислик, тарих тадқиқотлари методлари ва методологиясининг долзарб масалалари» мавзусидаги анъанавий Республика илмий-амалий конференциясининг 12-навбати материаллари. 2020 йил 28 апрель.–Б. 334-337.